

KOVÁCS SÁNDOR ZSOLT

A tudás szerepe a regionális fejlesztésben

Beszámoló a Magyar Regionális Tudományi Társaság VIII. vándorgyűléséről

A Magyar Regionális Tudományi Társaság (MRTT) 2010. évi debreceni vándorgyűlésének témája a tudás, a kutatás-fejlesztés (K+F) és az egyetemeknek a regionális fejlesztésben játszott szerepe volt.

Horváth Gyula, a társaság elnöke beszámolt az MRTT legutóbbi közgyűlése óta eltelt időszak tevékenységeiről. A társaság 2010-ben több jelentős, említésre méltó eseményt szervezett. Az elnök ezek közül kiemelte a Pécsen májusban lezajlott Regional Studies Association (RSA) konferenciát¹ és a soproni egyetemen már tíz szemeszter óta zajló regionális szabadegyetemet, amely a határon túli régiók (Felvidék, Vajdaság) bemutatását vállalta fel. Kiemelkedő esemény volt ezek mellett a Debrecenben júliusban megrendezett Kárpát-medencei Területfejlesztési Nyári Egyetem. A társaság pénzügyeinek és 2011. évi céljainak ismertetését követően került sor az egyes hazai és határon túli tagozatok beszámolóira.

Az MRTT VIII. vándorgyűlésének 2010. november 18–19-én a Debreceni Egyetem Agrár- és Gazdaságtudományi Centruma (AGTC) adott helyett. *Páles Zsolt*, az egyetem rektorhelyettese köszöntőjében kiemelte a regionalista szemlélet egyre erősödő fontosságát, a területi, társadalmi együttműködés szükségességét a fejlesztési programokban.

A plenáris ülés első előadója *Nagy János*, az AGTC elnöke volt, aki a Debreceni Egyetem regionális szerepéről, a régióban betöltött helyéről beszélt. Először bemutatta az egyetemi gyökereket, struktúrát, a képzési palettát. A hallgatóság ezután az egyetem kutatási-fejlesztési és innovációs tevékenységéről kapott tájékoztatást. Az előadó elmondta, hogy az egyetem e tekintetben jól áll, hiszen gazdasági környezete innovációkban gazdag, az innovációk kereslete is jónak mondható, és igen magas fokú kooperációs kultúra jellemzi az adott területet. A pozitív jellemzők mellett szóba kerültek az egyetem egyedülálló helyzetét kialakító olyan negatívumok is, mint az észak-alföldi régió elmaradottsága és további fokozatos süllyedése a régiós rangsorokban. Ebből a hátrányos helyzetből tudott kiemelkedni a Debreceni Egyetem. A centrumelnök az intézmény K+F+I eredményeit a következőkben összegezte: magas innovációs potenciál (700–800 támogatott projekt), részvétel 5 klaszterben, 8 saját vállalkozás, rendezett vagyoni helyzet, arany fokozatú felsőoktatási minősítési díj (2007), a kutatóegyetemi cím elnyerése (2010), a Regionális Tudásközpont létrehozása (2011). Az innovációs aktivitás mellett az egyetem szoros kapcsolatban áll a várossal, továbbá a régió olyan meghatározó intézményeivel,

¹ Lásd Lux Gábor (2010): Beszámoló a Regional Studies Association 2010. évi konferenciájáról. Területi Statisztika, 4.

mint az Észak-alföldi Regionális Fejlesztési Ügynökség és az Észak-alföldi Regionális Innovációs Ügynökség, valamint a Nyíregyházi és Szolnoki Főiskolával. Az egyetem jövőjét az előadó az interregionális kapcsolatok fejlesztésében, a nemzetközi, határon átnyúló interdiszciplináris oktatási együttműködésben látja, amelyekkel a régió versenyképessége is növelhető lenne.

Nagy Erika, az RKK tudományos főmunkatársa a tudástermelés és az egyenlőtlen fejlődés kapcsolatáról tartott előadást. A jelenleg tapasztalható térbeli egyenlőtlenségek a tőke térbeli elhelyezkedésére vezethetők vissza, az ebből épülő új rendszerek újratermelik a korábban is meglévő (például kelet–nyugati) egyenlőtlenségeket. A tudás a térbeli koncentrációk kialakulásának irányába hat, alapvető agglomerációs előnyként jelentkezik, ezáltal az ilyen koncentrációkban a személyes kapcsolat, az információcsere, a bizalom könnyebben kiépül. A válság hatására azonban ez a fajta előny veszített erejéből, a tudásnak már dekoncentrációs jellemzői is megfigyelhetők. A növekvő kockázatok hatására nőtt az autonóm problémamegoldó tevékenységek jelentősége, IT-alapú rugalmas hálózati együttműködések jöttek létre, amelyek a lokális mellett a globális hálózatok kialakulásának irányába hatottak. A gazdasági kapcsolatokban, a beszállító–kereskedő viszonylatokban a függőség egyre erősödik, egyenlőtlenséget teremtve. A beszállítóknak tanulásra, innovációra van szükségük ezen függőségek leküzdése érdekében, azonban a hazai és uniós szakpolitikák ezt a „tudásszétterítést” nem támogatták, és még jelenleg sem képesek az ösztönzésére.

Gál Zoltán, az RKK tudományos főmunkatársa az egyetemeknek az oktatási és kutatási feladatok mellett kialakult „harmadik funkciójáról” tartott előadást. Ennek a harmadik misszióknak, a szolgáltatóegyetemi létnek lényege a helyi és a társadalmi szerepvállalás erősítése. Az egyetem oktató- és kutatófunkciója mellett erősödött az igény a társadalmi és szervezeti innovációkra, a társadalomfejlesztésben játszott szerepvállalásra. Az amerikai tradíció – a kutató-, vállalkozóegyetemi (triple-helix) modell – helyett Európában inkább a regionálisan elkötelezett egyetem koncepciója nyert teret, ezáltal erős helyi beágyazottság, társadalmi szerepvállalás jellemzi a felsőoktatási intézményeket. A kis- és közepes méretű egyetemeknél a harmadik misszió kialakításának kényszere erősebb a gyenge kapcsolati sűrűség és a kisebb innovációs potenciál miatt. Ennek köszönhetően válhattak/válhatnak a kis és közepes egyetemek a regionális innovációs rendszerek animátoráivá, kulcsszereplőivé. Az előadó néhány konkrét lezárult és folyamatban levő kutatást is említett, amelyek relevánsak e témában (UNIREG IMPULSE, Pólus program, Tanuló város, Tanuló régió).

Fábián Attila, a Nyugat-magyarországi Egyetem Közgazdaságtudományi Karának dékánhelyettese plenáris előadását a kulturális gazdaság témakörében tartotta meg. A kultúra, a kulturális ipar iránti igény csökkenésének okát az 1960 és 1990 közötti ipari leépülésben és a társadalmi környezet romlásában nevezte meg. Az előadó az általában vett kultúrafogalmat hét főkomponensre bontotta, azokat külön-külön is vizsgálva. Egy MTA PTI²-kutatásra és a KSH húsz különböző indikátorára támaszkodva bemutatta a hazai kultúrafogyasztás regionális dimenzióit, kitért a régiók közötti különbségekre, valamint a városok kulturális szempontú rangsoraira, statisztikáira is. Mindezekből kiderült, hogy Baranya és Vas megyében, továbbá Budapesten a legmagasabb a kulturális

szolgáltatások igénybevétele, míg ez az érték Csongrádban és az északi megyékben a legalacsonyabb. A települések körében kiemelkedő értékekkel bír többek között Szombathely, Keszthely, Pécs, Baja, a sereghajtók közé pedig Vecsés, Gyál, Dunakeszi, Hajdúszörmény sorolható.

Barta Györgyinek, az RKK intézetvezetőjének előadása a felsőoktatási intézmények és a gazdasági szereplők között kialakult (kutatási) együttműködésekről szólt. Korunkban az egyetemek fő funkcióik (oktatás, kutatás) mellett a tudásgazdaság szereplőivé váltak, feladataik bővültek, s a felsőoktatási modellváltás eredményeképp alakultak ki az egyetemi–vállalati kapcsolatok. Mivel a globális gazdaság legfontosabb szereplői a nagy multinacionális vállalatok, ezek az együttműködések nemzetközi hálózatokká nőttek ki magukat. Hazánkban már a szocializmus idején is megfigyelhetők voltak az effajta kooperációk a vállalati fejlesztések és a termelés területén, de a rendszerváltás után ezek a kapcsolatok a nagyvállalatok megszűnésével negligálódtak, az új környezetben újraalakulásuk nehéz és időigényes. A kialakulásukat olyan tényezők hátráltatják, mint a kölcsönös bizalomhiány, sokszor a nem megfelelő tudásszint, a szegényes innovációs környezet. Jelenleg az egyetemek vállalati kapcsolatai általában a külföldi tulajdonú, innovatív ágazatokban (a vegyiparban, a kommunikációban, az informatikában, a pénzügyi szolgáltatásokban) működő vállalkozásokhoz fűződnek. Az előadó végezetül megemlítt néhány, a témában folyó kutatást, többek között a Locomotive-projektet és a Budapesti pólus programot.

Kovács Kálmán, a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Egyesült Innovációs és Tudásközpontjának igazgatója „Tudástranszfer a Kárpát-medencében” címmel tartott előadást a plenáris ülésen. A nemzetközi tudástranszfer jelentősége megkérdőjelezhetetlen, kulcsszerepet játszik mind az OECD és az Európai Unió, mind Magyarország gazdaságpolitikájában, jelentősége a jövőben is megmarad, erősödhet. Az eddig elkülönült állapotterekre (a természeti, a technológiai, a gazdasági, a humán környezetre) koncentrált tudásáramlás, innováció olyan komoly torzulásokat okozott, mint az elkülönült fejlesztések, a nem egyensúlyi folyamatok generálása vagy a globális problémák (környezeti krízis, energiahány, gazdasági, pénzügyi válság). A kialakult problémák leküzdésének érdekében nélkülözhetetlen a tudástranszfer és az innovációs tevékenységek újragondolása. Ahhoz, hogy a hazai tudástranszfert érdemben lehessen fejleszteni, az európai tudásáramlásba bekapcsolódni tudó regionális versenyképességi pólusoknak kellett volna/kellene kialakulniuk. Erre az elmúlt évtizedben hazánkban több program is indult, amelyeknek hatására főképp a felsőoktatási K+F+I-központok (kooperációs kutatóközpontok, regionális tudásközpontok, klaszterek, Teller-központok stb.) alakultak ki. Az így létrejött struktúra legnagyobb haszna a vállalatok és az egyetemek között létrejött, felhalmozódó kapcsolati tőke, azonban nagy probléma, hogy a technológiai és tudományos kapacitás zöme még mindig a közép-magyarországi régióban összpontosul. Az előadás kitért a Kárpát-medencében levő műszaki egyetemek kooperációs kapcsolatainak, tudásáramlásainak vizsgálatára is.

A plenáris előadások után adták át (most második alkalommal) a *Kiváló Ifjú Regionalista Díjat*, amelyet a bírálók Lukovics Miklósnak, a Szegedi Tudományegyetem Közgazdaságtani és Gazdaságfejlesztési Intézet Regionális Gazdaságfejlesztési Szakcsoportja adjunktusának ítéltek oda.

A vándorgyűlés második napján négy szekcióban zajlottak az előadások. Az *Egyetem és régió* szekcióban a plenáris üléshez hasonlóan többször elhangzott az egyetemek új típusú szerepének fontossága. A második egyetemi forradalom következtében megjelent egy harmadik szerepkör is az oktatás és a kutatás mellett, a regionális és társadalmi fejlesztés. Az egyetemek számos módon járulhatnak hozzá a regionális fejlődéshez, azonban ezeken belül is vannak olyan tevékenységek, amelyek már régebben jellemzik az egyetemeket (tanácsadás, külső oktatás, kisvállalati tanácsadás), és olyanok is, amelyek nem régóta figyelhetők meg (szabadalom, licenc, spin-off). Ezen feladatok ellátásában sokszor akadályok nehezítik az egyetemeket. A Sapientia Erdélyi Magyar Egyetemnek szembe kell néznie többek között azzal a problémával, hogy Romániában az egyetemek gazdasági szereplőként való megjelenése, vállalati kapcsolódása újszerű, kevésbé elfogadott jelenség, míg a Széchenyi István Egyetem esetében az intézmény viszonylag rövid múltja okozott több problémát. A szekcióban két előadás is elhangzott a leghátrányosabb helyzetű (LHH) kistérségek és a felsőoktatási intézmények együttműködési programjairól. Miért jó ez az együttműködés a felsőoktatási intézmények számára? A hátrányos helyzetű kistérséggel való kapcsolatépítés hozzásegítheti a társadalmi, gazdasági diszciplínákat oktató egyetemeket és főiskolákat ahhoz, hogy hallgatóik számára a mai magyar vidéki valóság mélyebb, közvetlen megismerésének lehetőségét tudják nyújtani. A felsőoktatás és LHH-kistérségek kapcsolatából a periferikus, félperiferikus területek is tudnak profitálni, hiszen ez a kooperáció hozzásegítheti őket a mainál hatékonyabb és hasznosabb társadalmi kapcsolatrendszer kialakításához, a társadalmi, szellemi értelemben vett periferiális helyzet oldásához. A két előadás részletesen bemutatta az ELTE és a Lengyel-tóti kistérség, valamint a Miskolci Egyetem és a Szikszói kistérség közti együttműködés gyakorlati lépéseit.

A *kutatás-fejlesztés területi problémái* szekció fő irányvonala a magyarországi vállalkozások és az állam K+F-ráfordításának elemzése volt területi összehasonlításban. A regionális vizsgálatokból látható Közép-Magyarország jelentős előnye e téren (is), valamint az, hogy a nagy felsőoktatási intézmények jelentős összegeket fordítanak ugyan innovációkra, de komoly gazdasági háttér hiányában nem tudják növelni régióik K+F-színvonalát. Bár a magyar vállalkozások 42%-a az elmúlt három évben befektetett kutatás-fejlesztési tevékenységekbe, a mennyiség és színvonal még így is messze elmarad a szükséges szinttől. A hazai vonatkozások mellett bemutatták az izraeli K+F-ráfordítások mértékének ágazati és területi megoszlását, amely példaértékű lehetne Magyarország számára, mivel a közel-keleti ország a válság ellenére is gazdasági növekedést tud felmutatni, annak is köszönhetően, hogy a magyar K+F-kiadások összegének több mint tízszeresét fordítják ugyanerre a célra a 7,2 millió lakosú államban. Napjaink gazdaságában az állam, a regionalitás és a globalitás egyensúlyának elérése lenne az egyik fő cél, azonban a megfelelő arányú egyensúly jelenleg egyáltalán nem jellemző a világra. A globalizáció túlzott térnyerése a regionális és az állami szintű irányítás rovására történt. A leszakadó kis- és középvállalkozói szektor az állam segítségével állítható talpra, azonban ehhez szükséges lenne a globalizáció térnyerésének visszaszorítására, az erősebb regionális szerepvállalásra.

A konferencia harmadik, *Tudásalapú gazdaság, kreatív ipar* szekciójának előadásai közül a lokális, térségi szemlélet hangsúlyozása vonható le általános konzekvenciaként. Földünk népessége folyamatosan nő, ami már az eltartóképesség kapcsán is vet fel prob-

lémákat, másrésről a populáció növekedésével arányosan nő az energiaszükséglet és az energiafogyasztás is, ami szintén a korlátozott források miatt okoz gondot. Vannak azonban megoldási alternatívák, mint például a megújuló energiaforrások alkalmazása. Magyarország lehetőségeit felmérve megvalósítható lenne a jövőben egy 30%-os megújuló, 60%-os fosszilis és 10%-os atomenergia-eloszlású felhasználási szerkezet. A megújuló, nagyrészt helyben előállított energia fogyasztókhöz juttatása még olcsóbb is lehet, mint a fosszilis energiaforrásoké, ezért az előbbieket használatának ösztönzésére volna szükség. Ezzel csak az a probléma, hogy a rendelkezésre álló tudás, ismeretanyag nem jut el a vidéki lakosság, az átlagemberek szintjére, így hasznosulása sem valósulhat meg. A meglévő globális szemlélet mellett erősíteni kell a regionális–lokális szemléletet is a periferiális kistérségek felzárkóztatása érdekében. Mindezen feladatok megoldásához a tudásalapú gazdaság mérhetősége és pályázati forrás szükséges. Erre a szemléletváltásra jó példa a Debreceni Egyetem Agrár- és Gazdaságtudományi Centrumának térségi szemléletű programja, amely a helyben megtermelt élelmiszerek teljes termék-láncát átfogná a szántóföldi műveléstől egészen az egyetemi menzáig, támogatva ezzel a régió vállalkozásait, gazdaságait.

A „kulturális irányítú” nem más, mint a helyes út megtalálásának eszköze, egy kulturális stratégia, amely a miért?, honnan?, hová?, hogyan?, kivel?, mit? kérdésekre adja meg a választ. Többek között ezt a teóriát is megismerhették a résztvevők a *Kultúra és regionális fejlődés* szekció felvezető előadásából. Napjainkban a kultúrának értéknövelő szerepe van, azonban a kulturális kínálat folyamatos növekedésével választásaink tudatossága, értékítéletünk tompul. A stratégia célja többek között annak kikényszerítése, hogy a regionális és állami politika a jövőben egyértelműen kultúraápoló és -támogató politikát folytasson. Hazánk kultúrafogyasztás-térképére nézve azt láthatjuk, hogy a Dunántúl és a fejlesztési központok (kivéve Miskolc és Debrecen) kulturális fejlettsége a legnagyobb, míg a sereghajtók Nógrád és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyék. A kulturálisan elmaradott megyék, országrészek (LHH-térségek) legnagyobb problémája nem a kulturális lemaradás, hanem mindinkább a nagy munkanélküliség, a szegénység. Ennek felszámolásában, az adott megye (kulturális) felzárkóztatásában a felnőttkori képzési programok, a tovább- és átképzések, a közösségfejlesztés lehetnének a megoldás kulcsai.

A vándorgyűlésen döntés született arról, hogy a társaság IX. vándorgyűlését 2011 őszén második ízben a határon túl, a komáromi Selye János Egyetemen rendezik meg, témái a Duna és a Tisza menti térségek fejlődési sajátosságai lesznek.

A konferencia előadásai letölthetők a társaság honlapjáról: www.mrtt.hu

Kulcsszavak: tudás, kutatás-fejlesztés, K+F, innováció, egyetem, felsőoktatás, tanulás, tudástranszfer, kultúra, regionális tudomány, regionális fejlesztés, regionalizmus, térségi szemlélet, vándorgyűlés, MRTT, Debreceni Egyetem.

Resume

The theme of the 8th annual meeting of the Hungarian Regional Science Association held in the University of Debrecen on 18–19 November 2010 was the role of knowledge in regional development. The conclusion of the conference was: universities, culture and knowledge play an important role in regional development, and higher education institutions can contribute to the reduction of regional disparities.